

א למנצח בגינות על-השמינית מזמור לדוד:

שהמזמור נועד לכתחלה לתפלת שחרית לבאים אל המקדש להתפלל שם כנגד תמיד של שחר. בשעה זו מקבל עליו ירא ה' את על מלכותו של ה', מודה לה' על חלקו, שזכה להיות בין באי בית ה', ומבקש מה' לחזקו ללכת בדרך הטובה. ואף חזל תקנו לומר דברים מעין אלה בברכות השחר ובקריאת שמע.

רבו של המזמור נאמר בלשון יחיד המתפלל על עצמו. רק בפסוק שלפני האחרון מזכרים 'חוסי בך' ו'אהבי שמך' בלשון רבים והמתפלל מבקש עליהם. ובפסוק האחרון בא 'צדיק' כשם קבוץ לכלל הצדיקים. מסתבר שבלשון היחיד שברבו של המזמור, פונת המתפלל להתפלל בעד כל יראי ה' המשתתפים עמו בתפלה. וכן הפונה בהרבה מזמורים בתהלים האמורים בלשון יחיד. אבל אפשר שכונת המשורר לומר שהחוסים בה' ישמחו בלישעת המשורר כש'ישענו ה'.

בלשון מזמור זה יש לצנן את השמוש בנרדפים רבים; מענין תפלה יש השמות: אמרים, הגיג, קול, שוע, והפעלים: התפלל וערף. לקבלת התפלה באים הלשונות: האונה, בינה, הקשבה, שמיעה. פיוצא בזה מרבים כגויי הרשעים ומעשיהם הרעים השנואים לה', וכן מרבים כגויי הצדיקים וברכתם.

כאמור, מסתבר שהמזמור מעקרו הוא תפלת שחרית בבית המקדש. לפי זה מתפרשים הדברים: ה' בָּקֵר תִּשְׁמַע קוֹלִי, ואני ברב חסדך אבוא ביתך - פשוטם כמשמעם. הרבה מפרשים סוברים שיש להבין דברים אלה במשמעות פלילית: 'בקר' אינו דוקא בקר ממש, אלא הפונה: לעמים קרובות, בכל עת (כנ מירש רס"א): 'אבוא ביתך' ו'היכל קדשך' - אין הפונה לבית המקדש ממש, אלא הוא לשון מליצה רומזת לקרבת אלהים ודעת תורתו (המאירי ועוד). ואולם, הדעת נוטה לומר, שמעקרהם הדברים כמשמעם.

אמנם מסתבר שבכתוב 'ואני ברב חסדך' וגו' רמוזה פונה כפולה מלכתחלה: נוסף על הביאה שהמתפלל בא בפעל אל המקדש ממש, יש כאן עוד רמז לקרבתו וחבתו אצל ה', בנגוד ל'לא יתיצבו הוללים לנגד עיניך'. ומצד שני אף בימינו נשמרה הפונה העקרית של כתוב זה. שכן נוהגים לומר כתוב זה בכניסה אל בית הכנסת (בתוך 'מה טובי או גם בפני עצמו)¹⁴. תכנו של המזמור הזה דומה במקצת לתכן המזמור הקודם לו: הצדיק חוסה בה' וקרוב אליו. יש גם לשונות דומים בשני המזמורים: הבקשות לשמיעת התפלה, 'כנב' (ד ג: ז) והסיום בלשון 'כי אמת' (ד ח = ח יא).

מזמור ו

המזמור נחלק לשלושה חלקים: בחלק הראשון (ג-ו) המתפלל פונה אל ה' בלשון נוכח; בחלק השני (ז-11) הוא מתאר את אנתחו ובכיו בלי לפרש אל מי הוא מדבר; בחלק השלישי (12-14) מדבר כנגד אויביו. מסתבר שהפונה בסדור דברי המזמור כך היא: המתפלל פונה תחלה אל ה' בהפצרות רבות. חזק ההפצרה מתבטא גם בתורות התכופות על הקריאה בשם ה' (חמש פעמים בחלק הראשון). ואולם לאחר כל זאת חש המתפלל שאינו נענה. לפיכך דבר בחלק השני, כאלו אל עצמו, על רב אנתחו וצערו. ואולם משהגיע המתפלל לקצה יאוש, גבר בטחונו בה', ומתוך בטחונו הוא פונה אל אויביו ומצוה עליהם שיסורו מעליו.

(א) למנצח בגינות - עין ראש מזמור ד. על- אולי כנור בן שמונה מתרים, או פלי פיוצא בו. השמינית - אחד משמות הנעימות או פלי הגינה, מזמור לדוד - עין ראש מזמור ג.

14 הכתוב 'אמרי האונה ה' בינה הגיג' כלול בסדר פסוקי הסליחות (לפי כמה מנהגים) ושונה ללשון רבים. הכתוב 'הקשיבה לקול שועי וגו' נאמר לפי מנהג הספרדים לפני חצי קדיש שלפני תפילת העמידה של מנחה.

ב יהוה אל-באסף תוכיחני ואל-בחמתך תיסרני:

ג חנני יהוה כי אמלל אני רפאני יהוה כי נבהלו עצמי:

ד ונפשי נבהלה מאד ואת יהוה עד-מתי:

ה שובה יהוה חלצה נפשי הושיעני למען חסדך:

ו כי אין במות זכרך בשאול מי יודה-לך:

ואתה ק'

רוחו של המתפלל, והכונה: אני מדכא ביסורים ונראים, ואתה ה' עד מתי תחשה ולא תושיעני? (ה) שובה - שוב מאסף, והוא כנגד אל באסף בפסוק ב, וכן: שוב מחרון אסף (שמ' לב יב). - 'שובה' (וכן 'חלצה' הסמוך) הוא צווי מארך, שמשמש לשון בקשה ותחנה. חלצה - הוציא מצרה. לשון 'חלוץ' נאמר מעקרו בהוצאת דבר ממקום לחוץ וצד, כמו: וחלצו את האבנים (ויק' יד ט), ונאמר בדרך העברה על תשובה והצלה. נפשי - אותי (עי' לעיל ג א). למען חסדך - למען ברייתך. 'חסד' בלשון מקרא קרוב ל'ברית'. פרוש אחר: למען יראה חסדך, כלומר: יודע שאתה עוזר ומושיע ומגן ליראך.

(ו) במות - במדור המתים, ומקביל אל 'שאול'. זכרך - הזכרת שמך, כלומר: אין במות מי אשר יכיר את שמך ויהללך. בשאול - 'שאול' היא פנוי פיוטי למקום שהמתים, או רוחותיהם, שרויים שם. במקרא תמיד בלי ידוע, כשם עצם פרטי. מי יודה-לך - שאלה שבגותה שלילה. ואפשר שאין מהצלע הראשונה נמשך גם לכאן, ושעורו: אין בשאול מי אשר יודה לך. וכל הכתוב מחבר אל 'למען חסדך' שבכתוב הקודם. והפונה: על ידי תשובתך שתחיני⁴ יודע חסדך לכל. אבל אם תניחני למות, לא תרבה תהלתך, משום שהמתים אינם יכולים להלל את ה'⁵.

(ב) ה' - פתיחה בקריאת שם ה', היא דרך רגילה במזמורי תהלים (עי' לעיל ג א). באסף - בכסף, ומקביל אל 'בחמתך' (עי' לעיל ב ח). תוכיחני - תביא עלי מכאובים ומכות, וכן: והוכח במכאוב על משכבו (איוב לג ט); והכחתי בשבט אנשים ובגנעי בני אדם (ש"ב ז יד). ומקביל אל 'תיסרני', וכן: מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקץ בתוכחתו (מש' ג יא), ועוד פיוצא בזה. תיסרני - תביא עלי יסורים ותכונה: הוכיחי יסרני, אף לא באסף ולא בחמתך, וכבשת ירמיה: יסרני ה' אף במשפט (יר' י כד). ואפשר לפרש: אל נא יחרה אסף בי להוכיחני וגו'. (ג) חנני-עין לעיל ד ב. כן-שהרי. אמלל-שבור, הרוס, וכן: ויאבל חל וחומה יחדו אמללו (איכה ב ח). לשון 'אמלל' נאמר הרבה בצמחים שיבשו ונבלו (יש' כד ו ועוד). ואפשר שבגות המשורר לומר, שיבשה הלחות שבגופו ונעשה כצמח נובל. רפאני - יש במשמע: העלה לי רפואה, ויש במשמע: שלח לי ישועה, וכן: רפאני ה' וארפא הושיעני ואושעה (יר' יז יד). ועקר תפילת ירמיהו באותה שעה היתה להושע מאויביו, כמו שעולה מהמשך הדברים בירמיהו. נבהלו - נודעו ונחלשו. עצמי - אברי, ולא דנקא עצמתי (עי' קה' יא ח).

(ד) ונפשי - וכל גופי, על כל פחות התיים שבו.² ואת ה' - כנגד אני עצמי, ונפשי. עד-מתי - שאלה שלא נסתימה, והוא סימן לגדל צערו ולקצרו

1 א. ועל כל פנים יש לשים לב, שהמשמעות של 'אומלל' בלשון ימינו שונה ממשמעותה בלשון המקרא.
ב. 'אמלל' הוא בינוני סביל קל של השורש המרובע 'אמלל', שהוא הרחבה של השורש 'אמל', או 'מלל'. 'ודומה לו: והסנה איננו אכל (שמ' ג ב), שאכלי הוא בינוני סביל קל של 'אכל'. והיה ראוי להיות 'אמלל' בקמץ הלא-אלא שבגלל המקף ('העולה' שב'אמלל' דינו כמקף) נשתנה לפתח. וכיוצא בזה: ויקרא אברהם את שם בנו הנולד לו (בר' ג א).
2 כבר כתב ר' ישעיה מטראני על הפסוק 'והיתה נפש אדוני בצרור החיים' (ש"א כה כט): וכל מקום שנאמר 'נפש' הוא הנפש והנשמה ביחד.
3 'ואתה' כתיב בלי ה"א ויש עוד כאלה על פי הסמורה, כגון: את עשית (נחמ' ט ו).
4 חיבור לשונות חסד, זכר, הודיה, נמצא גם לקמן ל ה: זמרו לה' חסידיו והודו לזכר קדשו.
5 דברים מעין אלה מצויים בהרבה מקראות, כגון במזמור ל ובתפילת חזקיהו ביש' לח ועוד, וכוונתם כפולה: מצד אחד

א שְׁגִיּוֹן לְדָוִד אֲשֶׁר-לַיהוָה עַל-דְּבָרֵי-כֹּחַ בֶּן-יְמִינִי:
ב יְהוָה אֱלֹהֵי בְּהַ חֲסִיתִי הוֹשִׁיעֵנִי מִכָּל-רָדְפָי וְהַצִּילֵנִי:

הַדְּבָרִים יִרְפְּאוּ ה' כִּי נִבְהָלוּ עַצְמִי פְּשׁוּטָם כַּמְשֻׁמָּעִם: הַאִיבָרִים נִדְּעוּעוּ מִחֶמֶת הַחֲלִי, וְהַמִּתְפַּלֵּל מִבְּקֵשׁ שָׁה' יִרְפְּאוּ. בְּהַמְשָׁךְ דְּבָרֵי הַמְזֻמָּר מְדַבֵּר עַל אוֹיְבָיִם הַנִּמְצָאִים בְּקִרְבַּת הַמִּתְפַּלֵּל. וַיֵּשׁ לְשֵׂאל: מָה רָאָה הַמִּתְפַּלֵּל לְהִזְכִּיר אֶת אוֹיְבָיו בְּתַפְלָתוֹ לְרַפְּאוֹה מִחֲלָיו? יֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁהַמְדַּבֵּר הוּא בְּאִישׁ בְּאִישׁ לֹא אוֹיְבִים, וְאוֹיְבָיו שְׁמַחִים לְחֲלָיו וּמִצְפִּים לְמוֹתוֹ. אוֹלָם יֵשׁ סוּבָרִים, שְׂאִין הַמְדַּבֵּר כִּאֵן בְּמַחֲלָה מִמֶּשׁ, אֶלָּא שֶׁהַתְּשׁוּעָה מֵהַאִוִּבִים הַזֹּמְמִים רַע קְרוּיָה בְּלִשׁוֹן הַפִּיּוּט 'רַפְּאוֹה'. סִינֵע לְסִבְרָה זֹו בְּתַפְלַת יִרְמְיָהוּ: רַפְּאוּ ה' וְאַרְפֵּא הוֹשִׁיעֵנִי וְאוֹשֵׁעָה (יר' יז יד). וּמִסְתַּבֵּר שֶׁיִּרְמְיָהוּ לֹא הָיָה חוֹלָה בְּאוֹתָהּ שְׁעָה, אֶלָּא נִרְדַּף מֵאוֹיְבָיו. אֶפְשָׁר לֹוּמֵר עוֹד, שֶׁעֶקֶר מִצִּוּת הַמִּתְפַּלֵּל הִיא אֵימַת אוֹיְבָיו הַמְטַלַּת עָלָיו. וְאֵימָה זֹו גֹרְמַת לוֹ לְמַחֲשִׁים מִעֵין מַחֲלָה. לְהַדְּבָרִים מִפְּרָסְמִים, שְׂאֵימָה חֲזָקָה עֲשׂוּיָה לְגֵרֵם לְחֲלָיִים רָעִים מִמֶּשׁ.
הַמְזֻמָּר נֹאמֵר כִּלּוּ בְּלִשׁוֹן יַחֲדֵי הַמִּתְחַנֵּן עַל עַצְמוֹ. אוֹלָם, כְּמוֹ בְּהַרְבֵּה מִזְמוּרִים בְּתַהֲלִים, אֶפְשָׁר לֹוּמֵר, שֶׁהַמְזֻמָּר נֹוֹעַד לְצַבּוֹר אוֹ לְעַם כִּלּוּ, הַמְדַּבֵּר עַל עַצְמוֹ כְּעַל אִישׁ אַחַד. לְפִי תְּפִסָּה זֹו, הַאִוִּבִים, הַנִּזְכָּרִים בְּמִזְמוֹר, הֵם הַגּוֹיִם שׁוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל וְלִשְׁנוֹת הַמַּחֲלָה כְּנֻתָם לְגִלוֹת וְלִשְׁעַבּוֹד בְּיַדֵי הַאִוִּבִים.
מְזֻמָּר זֶה דּוֹמֵה לְמִזְמוֹר שֶׁלְּפָנָיו בְּבִטּוֹי 'כָּל-פְּעֻלֵי אֹוֹן' (ה' ו' ט) וְגַם בְּרַבּוּי הַבְּקָשׁוֹת לְקַבֵּל תְּהַפְּלָה (ה' ב' ד' כִּנְגוּ ו' ט').

מְזֻמָּר ז

הַמְזֻמָּר נִחְלַק לְשִׁבְעָה חֲלָקִים: הַחֲלָק הָרֵאשׁוֹן - פְּנִיָה לַה' בְּבִקְשַׁת הַצֵּלָה (ב-ג); הַחֲלָק הַשֵּׁנִי - שְׁבֻעָה שְׁלֵאל עֲשֵׂה אֶת הָרַע שְׂאוֹיְבָיו טוֹפְלִים עָלָיו (ו-ז); הַחֲלָק הַשְּׁלִישִׁי - קְרִיאָה לַה' לְקוֹם כְּנַגַּד אוֹיְבָיו בְּסַגּוֹן תְּפִלַּת מִשֵׁה בְּנִסּוּע הָאָרוֹן (ח-י); הַחֲלָק הָרְבִיעִי - קְרִיאָה לַה' שְׂיוֹצִיא לְאוֹר צַדִּיקוֹ (ט-י); הַחֲלָק הַחֲמִישִׁי - הַבְּעַת בְּשַׁחוֹן בְּצַדִּקַּת מִשְׁפָּטוֹ שֶׁל ה' (יא-יג); הַחֲלָק הַשֵּׁשִׁי - בְּשַׁחוֹן, שֶׁהָרַע יִפֵּל בְּרַשְׁעוֹ (טו-יז); הַחֲלָק הַשְּׁבִיעִי - קְבֻלָּה לְהוֹדוֹת לַה' עַל הַתְּשׁוּעָה (יח). שְׁנֵי הַחֲלָקִים הָרֵאשׁוֹנִים פּוֹתְחִים בְּקְרִיאָה 'ה' אֱלֹהֵי'; הַחֲלָק הַשְּׁלִישִׁי פּוֹתֵחַ בְּקְרִיאָה 'קוֹמָה ה'; הַחֲלָק הָרְבִיעִי פּוֹתֵחַ בְּקְרִיאָה 'ה' דָּוִד עַמִּים' וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא 'שְׁפָטֵנִי ה' וּמְסִים אֱלֹהִים צַדִּיק'.

- (א) שְׁגִיּוֹן - לֹא נִתְבָּרַר פְּרִיָּשׁוֹ. וְאֶפְשָׁר, שֶׁהוּא שֵׁם שֶׁל אַחַד מִמִּינֵי הַמְזֻמָּרִים, אוֹ שֶׁל אַחַת הַנְּעִימוֹת, שֶׁלְּפִיָּה יֵשׁ לְשִׁיר מְזֻמָּר זֶה.² אֲשֶׁר-שָׁר - לְמַדְנֹו מִכָּאֵן, שֶׁלִּישׁוֹן שִׁירָה נֹאמֵר גַּם עַל דְּבָרֵי תַחֲנּוּה וּבִקְשָׁה
- (ב) ה' אֱלֹהֵי - פּוֹתֵחַ בְּקְרִיאָה בְּשֵׁם ה' (ע' ראש

7 מְזֻמָּר זֶה נֹאמֵר, לְפִי נֹוֹסח אֲשַׁכְנּוּ, ב'נְפִילַת אִפִּים' ('תַּחנּוּן'). וְאֶפְשָׁר שְׁקוֹבְעֵי הַנּוֹסח פִּירְשׁוּ מְזֻמָּר זֶה עַל כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּנִלּוּתָהּ וּבִשְׁעַבּוּדָהּ הִיא כְּחוֹלָה הַנּוֹטָה לְמוֹת. נוֹהִיגִים לֹוּמֵר מְזֻמָּר זֶה גַּם בְּתַפְלִלוֹת עַל הַחוֹלִים, וְלְפִי זֶה כְּנוֹנַת הַדְּבָרִים לְמַחֲלָה מִמֶּשׁ.
1 בְּחִלָּק הַחֲמִישִׁי נֹוֹכַר פְּעַמִּים שֵׁם 'אֱלֹהִים' וְפַעַם שְׁלִישִׁית שֵׁם 'אֵל' וּבְפַסְטוֹק הַמִּסִּים נֹוֹכַר שֵׁם ה' פְּעַמִּים. מִן הַחֲלָק הַחֲמִישִׁי וְעַד סוֹף הַמְזֻמָּר חוֹזֵר חֲמֵשׁ פְּעַמִּים הַשׁוֹרֵשׁ 'צַדִּיק'. וַיֵּשׁ עוֹד מַלִּים שַׁחֲזוֹרוֹת וְחוֹזֵרֵתן מִכְּנוֹנַת, כְּגוֹן: הַצִּילֵנִי (ב), מִצִּיל (ו), צוֹרֵרִי (ח), צוֹרֵרִי (י), וְעוֹד. אֶפְשָׁר שֵׁשׁ בְּמִזְמוֹר גַּם לִישׁוֹן נוֹפֵל עַל לִישׁוֹן וּצְלוּל אוֹתוֹיֹת, כְּגוֹן: וְאֲחֻלָּה צוֹרֵרִי רִיקָם, אוֹ: בּוֹר כְּרָה וַיַּחֲפְרָהוּ וַיִּפֵּל בְּשַׁחַת יִפְעַל.
2 'שְׁגִיּוֹן' בְּכּוֹתֵרֵת מְזֻמָּר נִצְמַא עוֹד בְּחִבְקוֹק ג א. וְשֵׁם בְּלִישׁוֹן רַבִּים: 'תְּפִלָּה לְחִבְקוֹק הַנְּבִיא עַל שְׁגִיּוֹנוֹת'. וּמִסְתַּבֵּר שֶׁשְׁגִיּוֹנוֹת' הוּא שֵׁם שֶׁל כְּלִי נְגִינָה. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים שֶׁהוּא מַלְשׁוֹן 'בְּאֵהֲבַתָּה תִּשְׁגֵּה תְּמִיד' ('מִשׁ' ה' ט), שֶׁלְּדַעַתָּם אֵינֹו לִישׁוֹן שְׁגָה, אֵלָא לִישׁוֹן שִׁירָה. - וַיֵּשׁ שִׁמְצָאוֹ דְּמִיּוֹן לְשְׁגִיּוֹן' בְּלִישׁוֹן אֲכַדִּית: שְׁבָה הוּא שֵׁם לְתַחֲנִינָה שֶׁהִיוּ הַבְּבַלִּים מִתְחַנְּנִים בְּמִקְדָּשֵׁיהֶם. וּבְמַדְרַשׁ דְּרִשׁוֹ 'שְׁגִיּוֹן' - בְּקַשַׁת סְלִיחָה עַל הַשְּׁגָנוֹת (אוֹ הַשְּׁגִיאוֹת).